

Centenáriumi gondolatok

Szabó Péter

Egy hindu vallás tanító születésének századik évfordulója az időszámítás utáni második ezredforduló küszöbén. Sajátos gondolatmeneteket elindító alkalom. Egy olyan vallást hoz közel, amelynek a távoli múltból felmerülő emlékeit az időszámítás előtti harmadik évezredtől követhetjük nyomon; hallatlan formagazdagságának legifjabb változata pedig – épp Prabhupāda életműve nyomán – már az időszámítás utáni harmadik évezred küszöbén bontakozik ki, és fejlődése a távoli jövőbe tart. Valóban a „sanāthana dharmā”, az örök vallás napjainkban emberileg belátható fejlődési szakaszáról lenne szó? Olyan vallásról, amelyet senki sem alapított, amely – Glasenapp hasonlatával – nem ültetett kert, hanem magától nőtt buja dzsungel, amelyben a nagy tanítók – köztük Prabhupāda is – utakat, ösvényeket vágtak? Amely gazdag és sokszínű, asszimilálóképes és toleráns, képes magába fogadni akár minden más vallást is az idők folyamán?

Az emberiség, úgy tűnik, fennállása óta szakadatlan küzdelmet folytat a transzcendenciával. Nagyon sokféle, sokszor egymásnak ellentmondó vallási tanítások születtek az évszázadok folyamán ebből a vívódásból. Van-e közös bennük? Megérthetik-e egymás hitét a különböző vallású hívők tömegei? Egyre gyakrabban felvetődő kérdés ez mostanában. Mintha napjainkra, a harmadik évezred kezdetéhez érve körvonalazódnának egyre határozottabban ennek a kölcsönös megértésnek a szempontjai. Talán mostanra válik egyre világosabbá a humánus egyetemes értékeinek fontossága. Az emberi gondolkodás persze sosem volt híján az effajta belátásoknak, de az emberközpontú gondolatok évezredek átívelő egybecsengése, az emberi szenvedések és megrázó tragédiák áttekintésének átfogó lehetősége és a globális sorsproblémák komor fenyegetése a korábbi időszakoknál sokkal világosabban állítja ma előtérbe a humánus egyetemes érdekeit.

Van egy filozófiai irányvétel, a filozófiai antropológiáé, amely talán a legegységelműbben vet számot mindezzel. Fő célja – ahogy Heinrich Rickert megfogalmazza – kitűzni „az antropológia elé azt a filozófiai feladatot, hogy az emberi életnek a világban megnyilvánuló egyetemes értelmét felmutassa”. Általában emberpárti. A transzcendencia kihívására adott emberi válaszokat is a humánus általános szempontjából vizsgálja. Messzemenően toleráns mindenfajta emberi megoldással szemben. Nem kíván döntőbíró lenni megítélésükben; „az emberi világban egymástól eltérő vallások sokaságát ismerjük, és mivel mindezek történetileg meghatározottak, a tudományos antropológia nincs abban a helyzetben, hogy közülük bármelyiket olyan mértékben részesítse előnyben, hogy elméletileg „igaz” vallásnak jelentse ki, míg vele szemben a többit „hamisként lefokozza” – írja az előbb idézett szerző. Még azt is belátja, hogy „a filozófia olyan problémákba is beleütközik, amelyek elméletileg sohasem lesznek megválaszolhatók”.

Ezek alapján az egész problémakör filozófiai antropológiai alapú, azaz emberpárti megközelítésének egyetlen módja a végtelen, határtalan, semmiféle emberi megoldást ki nem záró korlátlan tolerancia. A transzcendencia kérdésére választ adni csak egyféleképpen lehet: antropológiai értelemben parttalanra tenni a megválaszolási lehetőségeit. Azt kell tudomásul venni – és erre nyit fel talán egyfajta távlatot a filozófiai antropológia szempontja –, hogy a különböző emberi válaszok tekintetében, amelyek valamiféle konstellációja szükséges az emberi létezéshez, élethez, túléléshez, értelmét veszti az „igaz-hamis” típusú ítéletalkotás. Egyszerűen nincs objektív kritérium. Lehetséges ugyan, hogy egy-egy vallás híveinek szentírástértékű, csalhatatlan vezérfonal a saját kultúrkörben élő hithagyomány, de ugyanez a biztos zsinórmérték nemhogy nem nyilvánvaló, nem érvényes, hanem egyszerűen érthetetlen a más metafizikai rendszer lelki táptalaján élő hívők tömegeinek. A sokféle válasz autentikussága tehát nem abban keresendő, hogy egy objektíve meglévő transzcendens valósághoz hogyan viszonyulnak, mennyire közelítik meg egy objektíve létező transzcendens lény, vagy lények valódi jellemzőit, mert hisz ezen objektív körülmények helyett mindig csak egy másfajta, de ugyancsak emberi választípus az, amellyel mint kritériummal egybevetethők. Igaz vagy hamis voltuk sohasem látható be. Az esetleges viták során az érvelőnek saját hitszerű belátásán túl semmilyen más érv nem áll rendelkezésére.

A nézetrendszerek adekvátsága elsősorban azon mérhető le, hogy mennyire teszik lehetővé az adott szubjektum normális, minél alapvetőbb, minél humánusabb értékek szerinti életvitelét. Az adekvátság garanciái a szubjektumban keresendők elsősorban. Ha lehetővé teszi a szubjektum lényege szerinti életét, önmegvalósítását, ugyanakkor nem emberellenes, nem gátol más vallást vagy nézetet, akkor ezt a vallást az ő szempontjából autentikusnak kell tekintenünk. Itt, ezen a területen igazán szuverén a személyiség. Sehol másutt nem lehet ilyen mértékben az. Nincs semmi és senki, ami vagy aki korlátozná vagy korrigálná. Ezt a gondolati, lelkiismereti és a legteljesebb emberi szabadság megingathatatlan alapköveként kell értelmeznünk.

Ezek a gondolatok, közelítések maguktól a különböző vallásoktól sem idegenek. Talán épp a Prabhupáda-évforduló kapcsán említhető, hogy a keleti vallások milyen nagymértékben toleránsak, mennyire egybefonódik bennük a teológia és az antropológia szempontja. Egészen hajlékony, szinte az egyes ember transzcendencia-igényéhez közel hajló teológiai koncepcióról tanúskodik például a hinduizmusnak az a sajátossága, hogy az istenek felveszik az imádóik által elképzelt alakot, így az emberek magának is része van szinte az Isten megformálásában, a teológia és az antropológia egybefonódik. Ez tükröződik a Tibeti halottaskönyv állandóan ismétlődő figyelmeztetésében is, amely a túlvilág istenei és démonai között bolyongó emberi lelket arra inti, hogy mindezt „önnön értelméd önnön villódzásául kell felismerned”. De megfogalmazódik a másság, a más vallású, vagy akár az ateista válaszainak toleráns kezelése a II. Vatikáni zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű konstitúciójának szövegében is; „Mivel Krisztus mindenkiért meghalt, és mivel az embernek valójában csak egy végső hivatása van, mégpedig az isteni, vallanunk kell: a Szentlélek mindenkinek módot ad arra – Isten tudja miképpen –, hogy a húsvét titkában részesedjék.”

Talán túlságosan is szerteágazó kérdéseket vázolt fel rövid írásom. De úgy vélem, az alkalom, Prabhupáda vállalkozása és életműve ezekben a tág dimenziókban közelíthető meg és értelmezhető méltóképp. Nagyon sok vallási képzet és forma él ma is a hívők milliárdjainak gondolatvilágában. A legutóbbi megjelent valláskalauz „csak” hatszázhatvenet mutat be belőlük. Persze még ennél is sokkal több van. Ugyancsak töprengenie kell tehát az időszámítás utáni harmadik évezred küszöbéhez érkezett embernek, ha ebből a sokféleségből a maga

számára érvényes, megnyugtató, autentikus válaszokat akar találni. Ha ebben a helyzetben Prabhupāda az emberiség egyik legősibb kultúrájából építkezve olyan vallást és egyházat tudott teremteni, amelyben Ázsia mellett Amerikában és Európában is emberek sokasága találja meg a számára megnyugtató válaszokat, és e válaszok birtokában boldogan, a világgal harmóniában létezve élheti le életét, akkor megérdemli, hogy követői – de talán mások is – igen jelentős, nagy vallástanítóként tiszteljék.